

ارائه الگو ارزیابی ابعاد اخلاق بر فرایند گزارش دهی فساد مالی حسابداران و حسابرسان بخش دولتی بر اساس رویکرد ترکیبی

رحمان عالی^۱، *محمدرضا مهربان پور^۲، حسین جهانگیرنیا^۳، رضا غلامی جمکرانی^۴، محمود قیوم زاده^۵

۱. دانشجوی دکتری حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۲. استادیار، گروه حسابداری، دانشگاه تهران، پردیس فارابی قم، قم، ایران.

۳. استادیار، گروه حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۴. استادیار، گروه حسابداری، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۵. استاد، گروه حقوق، واحد ساوه، دانشگاه آزاد اسلامی، ساوه، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲۷

Representing an Appraisal Pattern for the Dimensions of Ethics on the Process of Financial Corruption Reporting of Public Sector Accountants and Auditors Based on a Combined Approach

R. Aali¹, *M. Mehrabanpour², H. Jahangirnias³, R. Gholami Jamkarani⁴, M. Qayyumzadeh⁵

1. PhD. Student in Accounting, Qom Branch. Islamic Azad University, Qom, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Accounting, University of Tehran, Farabi Campus Qom, Qom, Iran.

3. Assistant Professor, Department of Accounting, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Accounting, Qom Branch, Islamic Azad University, Qom, Iran.

5. Professor, Department of Law, Saveh Branch, Islamic Azad University, Saveh, Iran.

Received: 2020/11/7

Accepted: 2021/1/16

Abstract

Subject and Purpose of the Article: The purpose of this study is to Representing an Appraisal Pattern for the dimensions of ethics on the process of financial corruption reporting of Public Sector Accountants and Auditors based on a combined approach.

Research Method: In the qualitative part, the phenomenological method based on the Colizzi model was used and in the quantitative part, the correlation method based on confirmatory factor analysis and structural equation modeling was used. The statistical population of this article was 19 people in the qualitative part based on purposive sampling and 380 people in the quantitative part by non-purposive sampling method. The research tool in the qualitative part was an in-depth unstructured interview and in the quantitative part, the questionnaire was extracted from qualitative components.

Research Findings: Data analysis in the qualitative section identified individual, behavioral and structural factors that were ethical and the results of the quantitative section in the form of structural equation model showed that the effects of individual, behavioral and structural factors on the process of financial corruption reporting were significant.

Conclusion, Originality and its Contribution to the Knowledge: Considering ethical issues as an important and influential factor in people's willingness to financial corruption reporting.

Keywords: Ethics, Corruption, Financial Corruption Reporting.

JEL Classification: M4, H11

چکیده

موضوع و هدف مقاله: هدف پژوهش حاضر ارائه الگوی ارزیابی ابعاد اخلاق بر فرایند گزارش دهی فساد مالی حسابداران و حسابرسان بخش دولتی براساس رویکرد ترکیبی است.

روش پژوهش: در بخش کیفی از روش پدیدارشناسی بر مبنای الگوی کلایزی و در بخش کمی از روش همبستگی مبتنی بر تحلیل عامل تأییدی و مدل سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. جامعه آماری این مقاله در بخش کیفی ۱۹ نفر بر اساس نمونه گیری هدفمند و در بخش کمی ۳۸۰ نفر با روش نمونه گیری غیرهدفمند انتخاب شدند. ابزار تحقیق در بخش کیفی، مصاحبه عمیق ساختار نیافته و در بخش کمی پرسشنامه استخراجی از مؤلفه های کیفی بود.

یافته های پژوهش: تجزیه و تحلیل داده ها در بخش کیفی، عوامل فردی، رفتاری و ساختاری که از ابعاد اخلاق بوده را شناسایی نمود و نتایج حاصل از بخش کمی در قالب مدل معادلات ساختاری نشان داد که اثرات عوامل فردی، رفتاری و ساختاری بر فرایند گزارش دهی فساد مالی معنادار بوده اند. **نتیجه گیری، اصالت و افزوده آن به دانش:** در نظر گرفتن مسائل اخلاقی به عنوان یک عامل مهم و تأثیرگذار در تمایل مردم به گزارش دهی فساد مالی می باشد.

واژه های کلیدی: اخلاق، فساد، گزارش دهی فساد مالی.

طبقه بندی موضوعی: M4, H11

مقدمه^۱

امروزه اخلاق موضوعی فراگیر است که همه جوانب زندگی بشر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اخلاق با تمایز قرار دادن این که چه کارهایی درست و چه کارهایی نادرست و چه ارزش‌هایی خوب و چه ارزش‌هایی بد در ارتباط است. یک نظریه اخلاقی با هدف پاسخگویی نظام‌مند به این که چه استانداردهای اخلاقی در زمان انجام عمل و تصمیمگیری باید گرفته شود و چگونه این استانداردهای اخلاقی را باید توجیه کرد و این که کدام عمل اخلاقی باید در نظر گرفته شود، مرتبط می‌شود (وانم،^۲ ۲۰۱۲). از این رو خدمات حرفه حسابداری باید در بالاترین سطح ممکن و با رعایت ضوابطی ارائه شود که تداوم این خدمات را با کیفیت مناسب تضمین کند (شاهین و همکاران،^۳ ۲۰۱۲).

ضوابط رفتاری و اخلاقی هر حرفه، مهمترین خط‌مشی‌های آن را تشکیل می‌دهد. این خط‌مشی‌ها، مواردی چون ویژگی‌های اصلی حرفه، روابط اعضای حرفه با جامعه، روابط اعضای حرفه با یکدیگر و بالاخره روابط هر عضو با جامعه حرفه‌ای را در بر می‌گیرد. این ضوابط در حرفه حسابداری مبانی رفتار حرفه‌ای نامیده می‌شوند (سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵). این در حالی است که در سال‌های اخیر رسوایی‌های مالی فراوانی به دلیل اعمال غیرقانونی و بی‌توجهی به اخلاقیات به وقوع پیوسته و متعاقباً هزینه‌های زیادی را نیز به جامعه تحمیل کرده است. این امر سبب گردید تا در رشته‌های تجاری به اصول و ارزش‌های اخلاقی توجهی بیش از پیش مبذول گردد (شهرستانی و مهربان خو، ۱۳۹۲). به عنوان مثال برخی از محققین نشان داده‌اند که حسابداران و حسابرسان معیارهای اخلاقی را در تصمیمگیری خود وارد می‌نمایند (عبدالمحمدی و باکر، ۲۰۰۶؛ بیتی و دوی،^۴ ۲۰۰۶). همچنین برخی دیگر نشان داده‌اند در زمانی که سود حسابداری به میزان مدنظر سرمایه‌گذاران و تحلیلگران بازار نمی‌رسد، حسابداران با چالش‌های اخلاقی عمده‌ای روبه‌رو می‌شوند (امرسون و همکاران،^۵ ۲۰۰۷). برخی از پژوهش‌ها با بررسی تحقیقات بیست سال اخیر، کل این پژوهش‌ها را در سه گروه اخلاق حرفه‌ای، آموزش اخلاق و الگوهای تصمیمگیری اخلاقی در فرهنگ‌های مختلف، طبقه‌بندی نموده‌اند. پژوهش‌های مزبور حاکی از آن است که تحقیقات بیست سال اخیر به شدت تحت تأثیر رشته‌های روان‌شناسی،

فلسفه، مدیریت و بازاریابی بوده است (یوسل،^۶ ۲۰۱۰). با این وجود، تحقیقات گذشته بر مفاهیم جنبی (فرعی) اخلاقی پرداخته‌اند و تاکنون به طور مشخص مفهوم اخلاق به صورت بنیادین و در رابطه با ذات دانش حسابداری و حسابرسی، ارایه و الگوسازی نشده است (لابل و همکاران،^۷ ۲۰۱۰ و برناردی و همکاران،^۸ ۲۰۰۸).

بنابراین در مجموع باید گفت، ارتباط فرایند گزارش‌دهی فساد مالی و به طور کلی حسابداری و اخلاق فراتر از یک مفهوم جنبی می‌باشد، چرا که موارد یادشده خاص حسابداری نیست. اصول و مبانی حسابداری ریشه‌های اخلاقی دارند، به طوری که تفکیک حسابداری از آن امری نانشدنی است (لیتلتون،^۹ ۱۳۸۱: ۲۸۳). اگر چه حسابداران چالش‌های اخلاقی زیادی را تجربه نموده‌اند، لکن درک مبانی، چارچوب و بافت تفکر اخلاقی اهمیت مضاعف دارد. بر اساس مطالب بیان شده و با توجه به این که حرفه حسابداری پس از شکست‌های اخلاقی تجاری اخیر با مشکلاتی در بازیابی اعتماد عمومی مواجه شده است، بررسی سطح اخلاق و جایگاه اخلاقی حسابداران ضروری به نظر می‌رسد. لذا در این پژوهش با استفاده از نظریات فلاسفه و پژوهشگران حوزه اخلاق و حسابداری، ضمن استخراج شالوده‌های اخلاقی حسابداری در فرایند گزارش‌دهی فساد مالی و نمایاندن سهم حسابداری در تعالی اخلاق، دیدگاه‌های حسابداران و حسابرسان را در خصوص آن الگوها پیمایش و تحلیل خواهد کرد. بنابراین این سؤال به ذهن می‌رسد که "مؤلفه‌های اصلی تأثیرگذار بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی حاصل تجارب حسابداران و حسابرسان بخش دولتی کدامند؟"، چگونه می‌توان این مؤلفه‌ها را احصاء کرد؟ و "مدل مفهومی و فرضیات حاصل از بخش کیفی چه می‌باشد؟". سؤال دوم اینکه "چگونه می‌توان از رهگذر شناخت آنها یک مدل برای ارزیابی ابعاد اخلاق در فرایند گزارش‌دهی فساد مالی ساخت؟" در ادامه مقاله، به مبانی نظری و مرور پیشینه پژوهش، روش پژوهش، نتایج و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها پرداخته شده است.

مبانی نظری

اخلاق

ارزش‌های اخلاقی، زیربنایی را فراهم می‌کند که یک جامعه متمدن و متعالی فرهنگی و رفتاری بر آن بنا می‌شود زیرا بدون این زیربنا، جامعه متمدن از هم پاشیده و فرو می‌ریزد.

۱. مقاله استخراجی از رساله دکتری است.

2. Vanem
3. Shaheen et al
4. Beattie & Davie
5. Emerson et al

6. Uysal
7. Labelle et al
8. Bernardi
9. Littleton

برطرف کردن زمینه‌های فساد می‌تواند کمک خوبی به کاهش فساد باشد، اما برخی از این زمینه‌ها به طور کامل از بین بردنی نیستند. بنابراین در بسیاری زمان‌ها به عوامل بازدارنده و پیشگیرانه نیاز است. برخی از این زمینه‌های بازدارنده عبارتند از:

- ۱- بهبود نظام نظارت،
- ۲- اثر بخشی نظام قضایی،
- ۳- افزایش آزادی‌ها و اختیارات مردمی و کاهش قدرت‌های فردی،
- ۴- افزایش مشارکت مردم و کاهش دخالت دولت در کار مردم و
- ۵- افزایش ارزش آموزه‌های دینی، اخلاقی و فرهنگی.

گزارش‌دهی فساد مالی

مطابق ماده ۱۴ قانون ارتقاء سلامت اداری و مبارزه با فساد، ماده ۲۷۶ قانون مالیات‌های مستقیم، ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی و بخش ۷-۱۴۰ آیین‌نامه اخلاق حرفه‌ای حسابداران رسمی که از ابتدای فروردین ۹۸ لازم الاجرا است، گزارش‌دهی وظیفه قانونی افرادی هست که مصادیق فساد را مشاهده میکنند که در این میان حسابداران و حسابرسان مهمترین نقش را در گزارش‌دهی دارند.

در این خصوص، مطابق ماده ۱۴ قانون ارتقاء سلامت اداری و مبارزه با فساد، کلیه بازرسان، کارشناسان رسمی، حسابرسان و حسابداران، ممیزین، ذی‌حساب‌ها، ناظرین و سایر اشخاصی که مسئول ثبت یا رسیدگی به اسناد، دفاتر و فعالیت‌های اشخاص حقیقی و حقوقی در حیطه وظایف خود می‌باشند موظفند در صورت مشاهده هر گونه فساد مندرج در قانون مذکور، مراتب را به مرجع نظارتی یا قضایی ذی صلاح اعلام نمایند. در این میان نیز بخش ۷-۱۴۰ در آیین‌نامه اخلاق حرفه‌ای حسابداران و حسابرسان، گزارش تخطی‌های مشاهده شده از قوانین به مراجع ذی‌صلاح را یک الزام قانونی دانسته است.

همچنین مطابق ماده ۲۷۶ قانون مالیات‌های مستقیم، عدم گزارش مصادیق فساد مالی مشاهده شده توسط حسابداران و حسابرسان، به حداقل مجازات مباشر جرم محکوم می‌شوند.

با وجود راهکار قانون‌گذاری، وضع این قوانین و مقررات نتوانسته است از فسادهای مالی و فروپاشی شرکت‌ها جلوگیری نماید و بحران‌های مالی اخیر نیز شاهد این ادعا است (نمازی، ۱۳۷۱).

راهکار دوم، روی آوردن به اخلاق است. اخلاق، مبحث

رعایت قانون، احترام به زندگی و دارایی‌های بشر، عشق‌ورزی به خانواده، دفاع از اهداف ملی، کمک به مستمندان و پرداخت مالیات، همگی به فضایل شخصی افراد نظیر: دلیری، وفاداری، صداقت، گذشت، نیکوکاری، احساس همدردی، ادب، نزاکت و احساس وظیفه بستگی دارند (سرلک، ۱۳۸۷). از بین گرایش‌هایی که جامعه را به سمت و سوی رونق و شکوفایی سیاسی هدایت می‌کنند، مذهب و اخلاقیات تکیه گاه‌های اجتناب ناپذیرند.

تداوم حیات هر حرفه و اشتغال اعضای آن منوط به نوع و کیفیت خدماتی است که ارائه می‌کند و اعتبار و اعتمادی است که در نتیجه ارائه این خدمات به دست می‌آورد. این اعتبار و اعتماد سرمایه اصلی هر حرفه است و حفظ آن اهمیت والایی دارد. این امر ایجاب می‌کند که وظیفه و هدف اصلی هر حرفه و اعضای آن، خدمت به جامعه باشد و منافع شخصی تنها در چارچوب ارائه این خدمات تفسیر و دنبال شود (کمیتسه فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۵).

حرفه حسابداری و حسابرسی همواره تحت فشار جلب اعتماد عمومی قرار داشته است. این فشار با ظهور بحران‌های مالی مانند سقوط بازار سهام در بورس اوراق بهادار نیویورک در سال ۱۹۲۸، ورشکستگی اخیر شرکت‌های بزرگی مانند انرون و ورلداکام در سال‌های گذشته و سواستفاده‌های مالی تشدید یافته است (نیک کار و نوروزی، ۱۳۹۴).

فساد

فساد می‌تواند بر همه جامعه اثر بگذارد، بر شکل‌گیری همه رفتارهای افراد جامعه و بر چگونگی روندها و تغییر متغیرها در جامعه اثر بگذارد. به علت گستردگی اثر فساد بر جامعه، مبارزه با آن وظایف بنیادین همه افراد جامعه در نظر گرفته می‌شود. برخی از اثرهای فساد که از اهمیت بیشتری برخوردارند، شامل:

- ۱- کاهش امنیت،
- ۲- بی‌ثباتی،
- ۳- کاهش سرمایه‌گذاری،
- ۴- کاهش بهره‌وری،
- ۵- کاهش درآمد و افزایش هزینه‌های دولت،
- ۶- خروج کشور از مسیر توسعه،
- ۷- هدایت توانایی‌ها (استعدادها) به مسیرهای نادرست،
- ۸- کاهش ارزش‌های اخلاقی، فرهنگی و سرمایه اجتماعی،
- ۹- کاهش ایمان و دینداری در جامعه،
- ۱۰- پیامدهای دیگر کاهش تولید (از جمله: افزایش فقر، افزایش شکاف طبقاتی، کاهش خدمات عمومی).

شاغل در سازمان حسابرسی و مؤسسه‌های خصوصی مورد بررسی قرار گیرد. نتایج پژوهش نشان می‌دهند که بین کشف تقلب و قضاوت اخلاقی حسابرسان رابطه معنی داری وجود دارد. هم چنین نتایج بیانگر آن بود که سطح کشف تقلب و قضاوت اخلاقی در میان حسابرسان شاغل در بخش‌های خصوصی و دولتی، حسابرسان زن و مرد و رتبه‌های شغلی حسابرسی با هم برابر است و میزان کشف تقلب در بین حسابرسان شاغل در مؤسسات خصوصی حسابرسی بیشتر از بخش دولتی می‌باشد.

خسروآبادی و بنی مهد (۱۳۹۴)، در پژوهش خود با عنوان "پیش‌بینی بی اخلاقی و فساد مالی با توجه به اعتماد اجتماعی در حرفه حسابرسی" به شناسایی میزان فساد مالی در میان حسابرسان و تعیین رابطه آن با اعتماد اجتماعی پرداختند. یافته‌ها نشان داد رابطه مستقیمی میان اعتماد اجتماعی پایین و فساد مالی در میان حسابرسان شاغل در بخش خصوصی حرفه حسابرسی وجود دارد. نتایج تأیید می‌نماید که توسعه اخلاق، در حرفه حسابرسی مستلزم بهبود ارزش‌های اجتماعی از جمله اعتماد اجتماعی است.

سعیدی و جعفرپور (۱۳۹۲)، در پژوهش خود با عنوان "نقش اخلاق حسابداری در پیشگیری از تقلب و فساد مالی در سازمان" با توجه به نقش اخلاق در حسابداری یک الگوی پیشگیری از تقلب و فساد مالی ارائه شده است. بنابراین نشان دادند که یکی از مهمترین عامل‌ها برای کاهش تقلب و فساد مالی در سازمان‌ها توجه به اصول اخلاقی و اخلاق حسابداری می‌باشد. حسابداری نیز حرفه‌ای است که بدون رعایت اصول اخلاقی نمی‌تواند راه به جایی ببرد و شرکت‌هایی که در این زمینه دچار ضعف بوده‌اند به انحطاط کشیده شده‌اند و سازمان‌هایی که اخلاقیات در حسابداری را رعایت کنند می‌توانند در مسیر پیشرفت حرکت کنند.

فرار و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی به بررسی تأثیر انتقام و انگیزه‌های مالی بر اهداف گزارش‌های تقلب مالیاتی پرداختند. داشتن انگیزه انتقام‌جویانه یکی از اهداف دستیابی به گزارش تقلب مالیاتی را به میزان قابل توجهی افزایش می‌دهد. داشتن پاداش مالی به طور چشمگیری اهداف گزارشگری در مورد کلاهبرداری مالیاتی را افزایش می‌دهد. یک اثر ضعیف از پاداش مالی بر انگیزه انتقام‌جویی وجود دارد. تعهد اخلاقی واسطه رابطه بین انتقام و مالیات است. گزارش کلاهبرداری بر ارائه پاداش مالی به افشاگر دعوت کننده با انگیزه انتقام‌جویی مؤثر است.

مونتنگرو (۲۰۱۷)، به بررسی دینداری و گزارشگری مالی شرکت‌ها در پرتغال بین سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸ پرداخت.

مشترک و مورد نیاز در تمام حرفه‌های فعال در دنیا است زیرا چنانچه در یک حرفه اخلاق حرفه‌ای وجود داشته باشد، آن حرفه پیشرفت خواهد کرد و گرنه باید منتظر نابودی آن حرفه بود (اسکندری، ۱۳۹۱).

گسترش اخلاق می‌تواند بسیار مؤثرتر از راهکار اول باشد، زیرا در راهکار اول حسابرسان اصول و عمدتاً با قوانین و مقرراتی کار می‌کند که علی‌رغم اینکه نام پرطمطراق بر آنها نهاده شده، در حقیقت ممکن است استانداردهای پذیرفته حسابداری و حسابرسی مورد قبول کامل وی نباشد و با دل و جان آنها را نپذیرد، زیرا وارداتی و تا حدی تحمیلی هستند. در حالی که اصول اخلاقی مانند صداقت، راستگویی، نیکی، زیبایی و شجاعت به اعماق وجود حسابرسان رخنه کرده و از زمان طفولیت از خانواده شروع شده و تحت تأثیر عواملی چون مدرسه، دوستان، مذهب و نهادهای عمومی و فرهنگی که برگرفته از سازه‌های بومی و ملی است، پیوند بسیار مستحکمی یافته است؛ بنابراین، احتمال پایبندی حسابرسان به اصول اخلاقی می‌تواند بیشتر باشد (نمازی و همکاران، ۱۳۹۷).

پیشینه پژوهش

فغانی ماکرانی و همکاران (۱۳۹۸)، به بررسی تأثیر تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی بر کیفیت حسابرسی با نقش میانجی رفتار اخلاقی حسابرسان شرکت‌های دولتی با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی، بر کیفیت حسابرسی و رفتار اخلاقی تأثیر مثبت و معنی‌داری دارد و همچنین نقش میانجی‌گری رفتار اخلاقی حسابرسان شرکت‌های دولتی نیز در این ارتباط تأیید می‌شود.

طالب نیا و همکاران (۱۳۹۷)، به تحلیل رابطه ادراک اخلاقی و قضاوت اخلاقی شاغلان حرفه حسابداری بخش عمومی نسبت به هشداردهی تخلفات مالی پرداختند. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که ادراک اخلاقی دارای رابطه مستقیم با قضاوت اخلاقی نسبت به انواع هشداردهی مورد بررسی در این پژوهش نمی‌باشد، لیکن هوش اخلاقی این رابطه را تا حد قابل ملاحظه‌ای تعدیل می‌کند. علاوه بر آن قضاوت اخلاقی بر انواع هشداردهی‌ها تأثیر قابل توجه داشته و هوش اخلاقی نیز می‌تواند نقش تعدیل‌گری مثبت در این بین ایفا نماید.

صالحی مقدم و اسماعیل‌زاده (۱۳۹۴)، در پژوهش خود سعی کرده‌اند تا ارتباط بین کشف تقلب و تأثیر آن روی قضاوت‌های اخلاقی حسابرسان در ۱۲۷ نفر از حسابرسان

ترکیبی که کرس وول و همکاران (۲۰۰۷)، معرفی کرده‌اند استفاده شد. این روش ترکیبی شامل ۷ مرحله می‌باشد. در مرحله اول، جهت جمع‌آوری داده‌ها مصاحبه انجام گرفت. در مرحله دوم، تحلیل داده‌ها صورت می‌پذیرد که: الف) از روش تحلیل پدیدارشناسانه استفاده گردید. ب) کدها استخراج و قابلیت اعتماد و اعتبار آنها بررسی شد.

در مرحله سوم، کدهای استخراج شده طبقه‌بندی و اعتبار آنها با تکنیک دلفی بررسی شد و فرضیه‌ها تدوین گردید. در مرحله چهارم، ساخت ابزار کمی (پرسشنامه) محقق ساخته براساس یافته‌های نهایی فاز یک (بخش کیفی تحقیق) می‌باشد که قابلیت اعتماد پرسشنامه براساس آلفای کرونباخ و قابلیت اعتبار آن براساس تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفت.

در مرحله پنجم، جمع‌آوری داده‌های کمی مشتمل بر تنظیم روش نمونه‌گیری بر الگوی تصادفی ساده با حجم جامعه نامحدود می‌باشد.

در مرحله ششم، داده‌های کمی جمع‌آوری شده با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی و مدل معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

در مرحله هفتم، به جمع‌بندی نتایج پرداخته می‌شود. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات در بخش کیفی این پژوهش براساس روش پدیدارشناسی مبتنی بر الگوی هفت مرحله‌ای کلایزی و استفاده از روش دلفی در مرحله چهارم که خود نوآوری استفاده از این روش می‌باشد، صورت گرفت. در ابتدا تجارب شخصی مرتبط با پدیده‌ای که تحت مطالعه است توصیف شد و تمام مصاحبه‌های پیاده شده با فایل صوتی مصاحبه‌ها تطبیق داده شد. سپس فهرستی از جملات و عبارات معنادار ایجاد می‌شود. محقق در رابطه با اینکه اشخاص، چگونه موضوع مورد نظر را تجربه کرده‌اند عبارت و جملاتی را پیدا می‌کند. در مرحله سوم جملات مهم برای استخراج مؤلفه‌ها فرموله می‌شوند. در گام بعدی تلاش شد مفاهیم یا همان مؤلفه‌های استخراجی خوشه‌بندی شوند که در این مرحله برای اعتباریابی مفاهیم و خوشه‌ها از روش دلفی استفاده گردید. در گام پنجم نتایج برای توصیف جامع از پدیده مورد مطالعه به هم پیوند می‌یابند و دسته‌های کلی‌تری را به وجود می‌آورند. در گام ششم ساختار ذاتی مدل و فرضیات تدوین می‌شود و در آخر در گام هفتم با بازگشت مجدد به مشارکت‌کنندگان، مقوله اصلی، زیر مقوله‌ها، مفاهیم، مدل مفهومی و فرضیات اعتباربخشی می‌شود. در بخش کمی نیز

نتایج پژوهش وی نشان داد رابطه منفی و معناداری بین دینداری و مدیریت سود اقلام تعهدی وجود دارد و شرکت‌هایی که در نواحی با سطح بالاتری از دینداری قرار دارند، کمتر درگیر مدیریت سود می‌شوند. همچنین وی بیان می‌کند دینداری همراه با سایر روش‌های نظارت بیرونی می‌تواند سازوکاری برای کاهش رویه‌های حسابداری متهورانه باشد.

اوکافور و همکاران^{۱۰} (۲۰۱۵)، در پژوهش خود به بررسی ادراک اخلاقی دانشجویان پرداختند. آنها از تقلب به عنوان شاخص رفتار غیر اخلاقی استفاده کردند. نتایج پژوهش نشان دادند که بین ادراک اخلاقی دانشجویان بر اساس جنسیت تفاوت شایان توجهی وجود ندارد، اما دانشجویان سال اول نسبت به دانشجویان سال‌های بالاتر با اخلاق‌ترند. آنها یافتند که رفتار غیر اخلاقی در بین دانشجویان قابل مشاهده است و می‌بایستی آموزش اخلاق و آگاهی‌سازی تقویت شود.

ایسا و زهاری (۲۰۱۵)، به بررسی رابطه بین ویژه‌گی‌های فردی، ادراک اخلاقی و عشق به پول دانشجویان حسابداری پرداختند. باتوجه به بحران‌های مالی و فسادهایی که در حرفه حسابداری رخ داده، این پژوهش درصدد درآمد که رفتار اخلاقی دانشجویان را قبل از ورود به حرفه بررسی کند. نتایج نشان داد که دانشجویان حسابداری نگرش مثبتی نسبت به پول داشتند و بر اساس ادراک غیر اخلاقی خود، پول را نشانه احترام، آزادی و قدرت می‌دانستند و به عقیده آنها پول خوب بود. بنابراین برای توسعه اخلاق و اصول اخلاقی حسابداران و حسابرسان آینده، می‌بایستی نسبت به آگاهی دانشجویان آموزش‌های لازم انجام شود.

با بررسی پیشینه‌های پژوهش، تحقیقات محدودی در خصوص اخلاق و فساد مالی انجام شده است. بنابراین می‌توان گفت به طور مستقیم پژوهشی در خصوص ارائه الگو ارزیابی ابعاد اخلاق بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی براساس رویکرد ترکیبی انجام نشده است و انجام چنین پژوهشی ضروری است. با انجام چنین پژوهشی به درک و شناخت عوامل تأثیر گذار بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی دست می‌یابیم.

روش‌شناسی پژوهش

این نوع تحقیق از نوع تحقیقات ترکیبی بود که در دو فاز کیفی و کمی انجام پذیرفت. در بخش کیفی (فاز اول) از رویکرد پدیدارشناسی و در بخش کمی (فاز دوم) از رویکرد معادلات ساختاری استفاده شد. در پژوهش حاضر از روش

به منظور تعمیم نتایج از روش‌های آمار استنباطی، تحلیل عامل تأییدی و مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. در پردازش اطلاعات و آزمون فرضیات از نرم‌افزار PLS استفاده شد.

جامعه آماری مورد بررسی در این پژوهش، کلیه حسابداران و حسابرسان شاغل در بخش دولتی می‌باشند. در بخش کیفی از ۱۹ نفر که به نوعی فساد مالی را مشاهده و تجربه کرده‌اند استفاده شد. این افراد از حسابرسان سازمان حسابرسی، سازمان مالیاتی، دیوان محاسبات و ذی‌حساب و حسابداران چند دستگاه بخش عمومی انتخاب گردیدند. و در بخش کمی از آنجایی که تعداد آنها نامحدود در نظر گرفته شد از فرمول نمونه‌گیری با حجم جامعه نامحدود مورگان استفاده گردید و در نهایت ۳۸۰ پرسشنامه سالم جمع‌آوری گردید.

یافته‌های پژوهش

تحلیل یافته‌های بخش کیفی

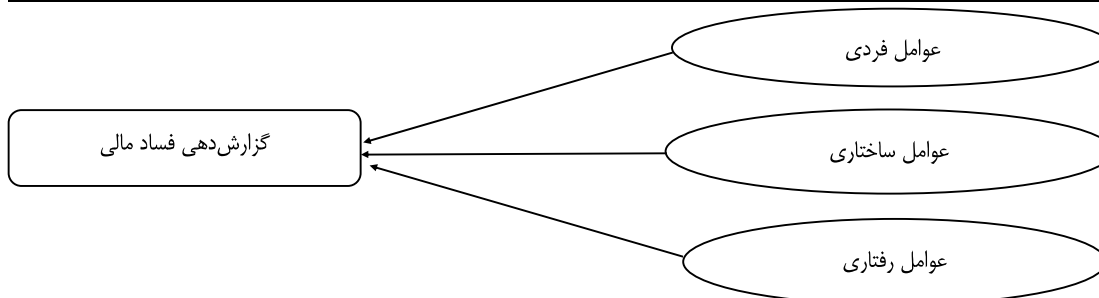
از نتایج مصاحبه‌های انجام شده در بخش کیفی جدول ۱،

تحلیل یافته‌های بخش کمی

به مانند همه پژوهش‌های کمی در این پژوهش نیز از

جدول ۱. مضامینی از تجارب حسابداران و حسابرسان از ابعاد اخلاق در فرایند گزارش‌دهی فساد مالی

مقوله اصلی	زیر مقوله	عنوان مفهوم زیرمجموعه (مؤلفه‌ها)
عوامل فردی	-----	عدم تمایل به اجرای قانون (قانون‌گریزی)، وضعیت مالی فرد و سطح برخورداری جامعه از رفاه، طرز تلقی و برداشت شخصی از فساد (نگرش شخصی)، اعتقادات مذهبی فرد
عوامل رفتاری	-----	بازخورد مثبت در موارد مرتبط با شخص گزارش دهنده، منفعت شخصی افراد، نیت فرد گزارش دهنده، عدم احساس مسئولیت نسبت به جامعه، تمایل کارفرما جهت فرار مالیاتی، سطح و میزان ارتباطات فردی، سواستفاده از مقام و قدرت، درگیر نمودن احساسات افراد
عوامل ساختاری	ساختار سازمانی	میزان و سطح دسترسی به اطلاعات، پیچیدگی و سهولت جریان گزارش‌دهی، آزادی عمل، طولانی بودن فرآیندهای سازمانی، مشکلات ناشی از گزارش‌دهی تخلفات
	نظام کنترل و نظارت	وجود دستگاه‌های نظارتی، وجود بازرس، حمایت دستگاه‌های ذیربط، روابط بین افراد در سازمان‌های نظارتی، پیگیری دستگاه‌های مرتبط برای رسیدگی به گزارشات
	فرایندها و روش‌های کاری	سیستم تشویق‌دهی، آگاهی از انواع تخلفات، توجه به تعداد کارکنان کارفرما، موقعیت اجتماعی فرد گزارش دهنده، تفاوت نگرش افراد، مصادیق مشاهده شده در خارج محیط شغلی فرد

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

استخراج گردید. که شامل ۴۰۰ کد معنادار است و از این کدهای معنادار، ۲۸ مؤلفه یا مفاهیم به دست آمد که در نهایت و انجام گام‌های ۴ تا ۷، سه مقوله اصلی شامل: عوامل فردی با ۴ مؤلفه، عوامل رفتاری با ۸ مؤلفه و عوامل ساختاری با ۱۶ مؤلفه شناسایی گردید.

فرضیه‌های پژوهش

طبق نتایج حاصل از بخش کیفی، فرضیات و مدل مفهومی (شکل ۱)، جهت ارزیابی مدل، به شرح ذیل می‌باشد:

۱- عوامل فردی بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر معناداری دارد

۲- عوامل رفتاری بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر معناداری دارد.

۳- عوامل ساختاری بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر معناداری دارد.

نفر (۲۱/۱ درصد) زن بوده‌اند. لذا می‌توان گفت اکثریت جامعه آماری در نمونه انتخابی مرد هستند.

در رابطه با سن، از ۳۸۰ نمونه انتخاب شده ۱۹۲ نفر (۵۰/۵ درصد) کمتر از ۳۵ سال؛ ۱۱۹ نفر (۳۱/۳ درصد) بین ۳۵ تا ۴۰ سال؛ ۳۴ نفر (۹ درصد) بین ۴۱ تا ۴۵ سال؛ ۳۵ نفر (۹/۲ درصد) بالاتر از ۴۵ سال بوده‌اند.

در زمینه میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان، مشاهده می‌شود که از ۳۸۰ نمونه انتخاب شده ۸۶ نفر (۲۲/۶ درصد) کارشناسی؛ ۲۴۳ نفر (۶۴ درصد) کارشناسی ارشد و ۵۱ نفر (۱۳/۴ درصد) دکتری بوده‌اند.

همچنین در رابطه با وضعیت شغلی پاسخگویان، مشاهده می‌شود که از ۳۸۰ نمونه انتخاب شده ۱۹۷ نفر (۵۱/۸ درصد) حسابدار، ۱۸۳ نفر (۴۸/۲ درصد) حسابرس بوده‌اند.

در نهایت در خصوص سابقه خدمت پاسخ‌دهندگان، از

روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. در بخش توصیفی به ویژگی نمونه آماری و بیان مشخصه‌های توصیفی متغیرهای پژوهش پرداخته شده و در بخش استنباطی با بکارگیری مدل معادلات ساختاری "با استفاده از نرم‌افزار اسمارت PLS استفاده به بررسی مسیرهای مشخص شده پژوهش مطابق با مدل مفهومی پرداخته شده است. نسخه ۳/۳ نرم‌افزار اسمارت PLS برای تدوین مدل تحلیل عاملی تأییدی و معادلات ساختاری و نسخه Spss25 برای آمار توصیفی استفاده شده است.

توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی

بر اساس داده‌های جدول ۲ می‌توان گفت که:

در رابطه با جنسیت پاسخ‌دهندگان مشاهده می‌شود که از ۳۸۰ نمونه انتخاب شده ۳۰۰ نفر (۷۸/۹ درصد) مرد و ۸۰

جدول ۲. آمار توصیفی جمعیت شناختی

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
جنسیت	مرد	۷۸/۹	۷۸/۹
	زن	۲۱/۱	۱۰۰
سن پاسخگویان	کمتر از ۳۵ سال	۵۰/۵	۵۰/۵
	۳۵-۴۰ سال	۳۱/۳	۸۱/۸
	۴۱-۴۵ سال	۹	۹۰/۸
	بالاتر از ۴۵ سال	۹/۲	۱۰۰
میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان	کارشناسی	۲۲/۶	۲۲/۶
	کارشناسی ارشد	۶۴	۸۶/۶
	دکتری	۱۳/۴	۱۰۰
وضعیت شغل پاسخگویان	حسابدار	۵۱/۸	۵۱/۸
	حسابرس	۴۸/۲	۱۰۰
سابقه خدمت پاسخ‌دهندگان	کمتر از ۱۰ سال	۶۱/۱	۶۱/۱
	۱۰-۱۵ سال	۱۷/۳	۷۸/۴
	۱۶-۲۰ سال	۷/۱	۸۵/۵
	بالاتر از ۲۰ سال	۱۴/۵	۱۰۰

جدول ۳. آمار توصیفی متغیرها

متغیرها	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار استاندارد	واریانس	کشی‌دگی	چولگی
عوامل فردی	۲/۷۵	۵	۳/۸۷۳۰	۰/۶۰۶۵۵	۰/۳۶۸	-۰/۰۲۰	-۰/۴۷۵
عوامل رفتاری	۱/۴۰	۵	۳/۷۸۸۴	۰/۸۲۱۹۱	۰/۶۷۶	-۰/۶۹۸	-۰/۲۳۳
عوامل ساختاری	۲/۱۳	۵	۳/۶۳۸۷	۰/۵۰۰۶۹	۰/۲۵۱	۰/۴۵۴	۰/۱۴۷
گزارش‌دهی فساد مالی	۲/۸۸	۵	۳/۸۸۷۵	۰/۳۷۸۵۳	۰/۱۴۳	۰/۱۴۸	۰/۱۶۸

جدول ۴. شاخص روایی همگرا، پایایی

متغیرهای پنهان	آیتم	بارعاملی	آماره تی	P Values	VIF	آلفا کرونباخ	rho_A	CR	AVE
عوامل فردی	a1	۰/۸۳۲	۳۸/۷۸۲	۰/۰۰۰	۱/۹۴۲	۰/۸۳۸	۰/۸۵۲	۰/۸۹۲	۰/۶۷۴
	a2	۰/۸۶۷	۵۲/۲۶۲	۰/۰۰۰	۲/۳۱۹				
	a3	۰/۸۴۸	۴۷/۸۱۷	۰/۰۰۰	۲/۰۴۴				
	a4	۰/۷۳	۱۸/۷۸۹	۰/۰۰۰	۱/۵۴۷				
عوامل رفتاری	b1	۰/۷۹۷	۲۹/۷۱	۰/۰۰۰	۲/۳۵۴	۰/۹۲۱	۰/۹۲۲	۰/۹۳۵	۰/۶۴۳
	b2	۰/۷۹	۳۳/۳۸۹	۰/۰۰۰	۲/۵۵۵				
	b3	۰/۷۷۵	۳۱/۵۲۸	۰/۰۰۰	۲/۵۸۶				
	b4	۰/۷۸۲	۳۴/۰۶۲	۰/۰۰۰	۲/۱۶۴				
	b5	۰/۸۵۴	۵۸/۹۵۳	۰/۰۰۰	۲/۸۱۲				
	b6	۰/۸۱۶	۳۹/۰۰۹	۰/۰۰۰	۲/۵۱۳				
	b7	۰/۸۰۹	۴۱/۶۶۴	۰/۰۰۰	۲/۷۵۲				
	b8	۰/۷۹	۳۷/۴۵۹	۰/۰۰۰	۲/۵۶۸				
فرآیندها و روش‌های اداری	d11	۰/۷۵۱	۲۹/۷۳۱	۰/۰۰۰	۱/۸۱۴	۰/۸۶۶	۰/۸۶۷	۰/۹	۰/۵۹۹
	d12	۰/۷۴۲	۲۳/۱۶۹	۰/۰۰۰	۲/۱۳۳				
	d13	۰/۸۰۲	۳۵/۲۶۴	۰/۰۰۰	۲/۵۲۴				
	d14	۰/۸۰۳	۴۰/۰۴۴	۰/۰۰۰	۲/۱۳۳				
	d15	۰/۷۴۸	۲۲/۰۹۱	۰/۰۰۰	۱/۹۲۱				
	d16	۰/۷۹۶	۳۲/۶۴۶	۰/۰۰۰	۲/۳۰۳				
نظام کنترل و نظارت	d21	۰/۸۱۹	۴۳/۳۱۴	۰/۰۰۰	۱/۵۶۸	۰/۸۶۴	۰/۸۶۷	۰/۹۰۲	۰/۶۴۸
	d22	۰/۸۴۹	۵۶/۸۹۶	۰/۰۰۰	۱/۵۳۶				
	d23	۰/۷۹	۳۳/۳۹۱	۰/۰۰۰	۱/۸۲۶				
	d24	۰/۷۷۹	۳۳/۱۵۲	۰/۰۰۰	۱/۸۴۷				
	d25	۰/۷۸۶	۳۳/۲۰۴	۰/۰۰۰	۱/۷۸۶				
ساختار سازمانی	d31	۰/۶۴۹	۱۷/۱۶۲	۰/۰۰۰	۱/۳۰۲	۰/۹۱۴	۰/۹۱۷	۰/۹۲۶	۰/۶۶۵
	d32	۰/۷۲۲	۲۴/۴۶۹	۰/۰۰۰	۱/۴۱۶				
	d33	۰/۷۵۳	۲۴/۱۹۸	۰/۰۰۰	۱/۵۶۸				
	d34	۰/۷۳۴	۲۴/۲۸۷	۰/۰۰۰	۱/۵۳۶				
	d35	۰/۶۶۷	۱۶/۷۴۴	۰/۰۰۰	۱/۳۳۴				
گزارش‌دهی فساد مالی	g1	۰/۸۵۱	۶۴/۸۳۱	۰/۰۰۰	۲/۸۵۷	۰/۸۴۹	۰/۸۷۶	۰/۸۸۸	۰/۵۷۴
	g2	۰/۸۶۱	۵۳/۳۴۹	۰/۰۰۰	۲/۹۲۹				
	g3	۰/۸۱	۳۶/۳۶۴	۰/۰۰۰	۲/۳۷۷				
	g4	۰/۷۷۷	۳۵/۳۶۹	۰/۰۰۰	۱/۸۸۸				
	g5	۰/۵۹۶	۱۴/۰۸	۰/۰۰۰	۱/۷۲۷				
	g6	۰/۶۰۶	۱۴/۶۱۹	۰/۰۰۰	۱/۶۶۷				

جدول ۵. ضرایب همبستگی و شاخص اعتبار واگرا و آمار توصیفی

متغیرهای پنهان	ساختار سازمانی	عوامل رفتاری	عوامل فردی	فرآیندهای و روش های اداری	نظام کنترل و نظارت	گزارش دهی فساد مالی	میانگین	انحراف معیار
ساختار سازمانی	۰/۷۰۶						۳/۹۸۷	۰/۹۰۹
عوامل رفتاری	۰/۶۲	۰/۸۰۲					۳/۷۸۸	۰/۸۲۱
عوامل فردی	۰/۵۴۹	۰/۶۴۸	۰/۸۲۱				۳/۸۷۳	۰/۶۰۷
فرآیندهای و روش های اداری	۰/۶۳۴	۰/۵۶۷	۰/۵۵۱	۰/۷۷۴			۳/۷۷۳	۰/۹۱۱
نظام کنترل و نظارت	۰/۵۲۴	۰/۵۳۶	۰/۵۸۳	۰/۶۲۴	۰/۸۰۵		۳/۶۶۲	۰/۸۲۸
گزارش دهی فساد مالی	۰/۶۴۴	۰/۶۵۳	۰/۵۰۴	۰/۶۲	۰/۶۱۵	۰/۷۵۸	۳/۸۸۸	۰/۳۷۹

***روی قطر اصلی ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده قرار دارد.

رضایت بخش تری هست.

آمار استنباطی

قبل از وارد شدن به مرحله آزمون فرضیات و مدل مفهومی تحقیق، اطمینان یافتن از صحت مدل های اندازه گیری متغیرهای برونزا و درونزا ضروری می باشد. به منظور پی بردن به متغیرهای زیربنایی یک پدیده یا تلخیص مجموعه داده ها از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده می شود. برای ارزیابی اعتبارسنجی مدل های اندازه گیری از شاخص های پایایی، روایی همگرا و روایی واگرا که توسط (جوژپ و همکاران، ۲۰۱۶)، شرایط برقراری و حدهای مجاز آن تعیین گردیده، استفاده می کنیم. در صورت برآورده شدن شرایط مدل اندازه گیری از شرایط مناسب و مطلوبی برقرار است.

بر طبقه نتایج به دست آمده از جدول ۴ تمامی شاخص ها دارای بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ و در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار ($t > 1/96$) بوده اند. یکی از شاخص های بررسی روایی همگرا شاخص متوسط واریانس استخراج شده (AVE) استفاده شده است. متوسط واریانس استخراج شده (AVE)، یک مقیاس از همگرایی در میان مجموعه ای از گویه های مشاهده شده یک ساختار است. در واقع یک درصدی از واریانس شرح داده شده در میان گویه ها است. مقدار این شاخص برای سازه های مدل بالاتر از ۰/۵ شده است و نشان از تأیید روایی همگرا در مدل می باشد. از دیگر شاخص های

۳۸۰ نمونه انتخاب شده ۲۳۲ نفر (۶۱/۱ درصد) دارای سابقه کمتر از ۱۰ سال؛ ۶۶ نفر (۱۷/۳ درصد) دارای سابقه ۱۵-۱۰ سال؛ ۲۷ نفر (۷/۱ درصد) دارای سابقه ۲۰-۱۶ سال و ۵۵ نفر (۱۴/۵ درصد) دارای سابقه بالاتر از ۲۰ سال بوده اند.

توصیف متغیرهای پژوهش

در این بخش شاخص های آماری میانه، انحراف استاندارد و درصد خطا (متغیر مستقل و وابسته) گزارش شده است. در واقع این شاخص ها می تواند به درک بیش تر متغیرهای پژوهش کمک کند.

در این بخش ۳۸۰ پرسشنامه سالم و قابل تحلیل گردآوری شده است. مقادیر آمار توصیفی و شاخص های مرکزی از جمله میانگین، انحراف معیار، چولگی و کشیدگی برای هر کدام از مؤلفه ها در جدول ۳، گزارش شده است. با توجه به مقیاس متغیرهای پژوهش (طیف لیکرت) شاخص های مرکزی و پراکندگی برای متغیرهای تحقیق محاسبه شده است. ارائه آمار توصیفی توصیف کننده وضعیت هر یک از متغیرها تحقیق بوده و دید مناسبی در خصوص محدوده مقداری متغیرهای تحقیق ارائه می کند. پس از وارد کردن داده های پرسشنامه بدین صورت که طیف پنج گزینه ای لیکرت را با اختصا مقادیر ۱ تا ۵ به مقیاس شبه فاصله ای تبدیل شده است. مقادیر میانگین متغیرهای مدل هر چقدر بالاتر باشند، نشان می دهد ارزیابی متغیر در وضعیت مطلوب و

پنهان و آشکار می‌باشد (روابط بین بیضی و مستطیل)، این معادلات را اصطلاحاً بارهای عاملی گویند. دسته دوم معادلات ساختاری هستند که روابط بین متغیرهای پنهان و پنهان (روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته) می‌باشند به این ضرایب اصطلاحاً ضرایب مسیر گفته می‌شود. شکل ۳، مدل معادلات ساختاری را در حالت معناداری نشان می‌دهد این مدل در واقع تمامی معادلات اندازه‌گیری (بارهای عاملی) را با استفاده از آماره t ، آزمون می‌کند. بر طبق این مدل، بار عاملی و ضریب مسیر در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار می‌باشد اگر مقدار آماره t خارج بازه $-۱/۹۶$ تا $+۱/۹۶$ قرار گیرد.

نتایج معادلات ساختاری (فرضیه‌های پژوهش)

طبق جدول ۶ فرضیات زیر مفروض است:

فرضیه ۱: عوامل فردی بر گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر معناداری دارد.

فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر عوامل فردی بر گزارش‌دهی فساد مالی دارای مقدار معناداری ۵/۸۱۶ شده است که این مقدار در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار شده است (قدرمطلق آماره t ی بزرگتر از $۱/۹۶$ شده است)، بنابراین با احتمال ۹۵ درصد ادعای محقق تأیید می‌شود. مقدار مثبت بتا (۰/۲۶۱) نشان می‌دهد که عوامل فردی بر گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر مثبت دارد.

فرضیه ۲: عوامل رفتاری بر گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر معناداری دارد.

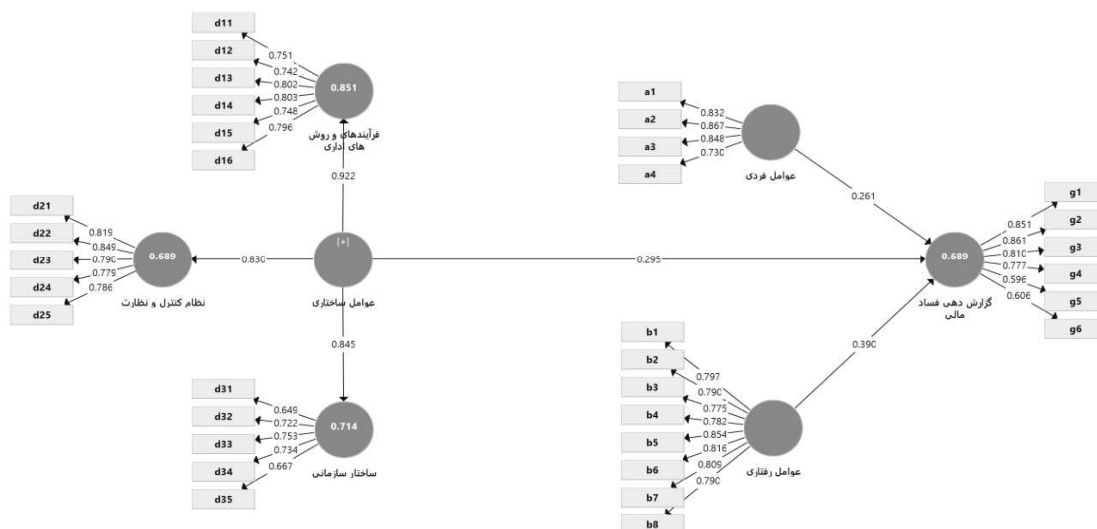
فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر عوامل رفتاری بر گزارش‌دهی فساد مالی دارای مقدار معناداری ۷/۷۷۵ شده است که این مقدار در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار شده است (قدرمطلق آماره t ی بزرگتر از $۱/۹۶$ شده است)، بنابراین با احتمال ۹۵ درصد ادعای محقق تأیید می‌شود. مقدار مثبت بتا (۰/۳۹) نشان می‌دهد که عوامل رفتاری بر گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر مثبت دارد.

فرضیه ۳: عوامل ساختاری بر گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر معناداری دارد.

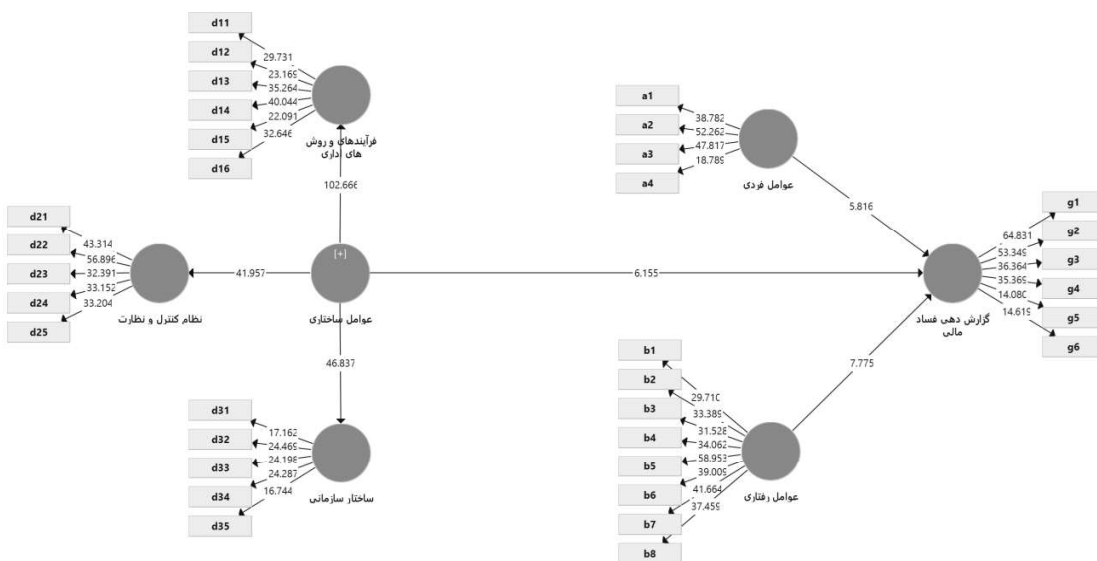
فرضیه تحقیق مبنی بر تأثیر عوامل ساختاری بر گزارش‌دهی فساد مالی دارای مقدار معناداری ۶/۱۵۵ شده است که این مقدار در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار شده است (قدرمطلق آماره t ی بزرگتر از $۱/۹۶$ شده است)، بنابراین با احتمال ۹۵ درصد ادعای محقق تأیید می‌شود. مقدار مثبت بتا

روایی همگرا شاخص Rho_A می‌باشد مقدار این شاخص نیز برای تمامی متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۶۰ بوده است. و نشان از تأیید روایی همگرا می‌باشد. برای بررسی پایایی متغیرهای تحقیق از دو شاخص پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای تمامی متغیرهای تحقیق مقدار آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی از $۰/۷$ بزرگتر شده‌اند که نشان از پایایی ابزار اندازه‌گیری می‌باشد. برای بررسی هم خطی میان شاخص‌ها از شاخص VIF (تورم واریانس) استفاده شده است. در صورتی که مقدار این شاخص از ۴ کمتر باشد می‌توان گفت هم خطی میان شاخص‌ها در سطح مطلوب و قابل قبولی می‌باشد. تمامی شاخص‌ها دارای مقدار VIF کمتر از ۴ شده‌اند. جدول ۵ علاوه بر بررسی ضرایب همبستگی به روایی واگرا می‌پردازد. روایی واگرا به این معناست که هر نشانگر فقط سازه خود را اندازه‌گیری کند و ترکیب آنها به گونه‌ای باشد که تمام سازه‌های به خوبی از یکدیگر تفکیک شوند. طبق این شاخص واریانس هر متغیر مکنون باید برای شاخص‌های مربوط به خودش بیشتر از سایر شاخص‌ها باشد. برای تشخیص این امر ابتدا جذر AVE متغیرهای مکنون محاسبه می‌شود و سپس حاصل با مقادیر همبستگی که این متغیر مکنون با سایر متغیرهای مکنون داشته، مقایسه می‌شود. باید حاصل جذر AVE از مقادیر همبستگی‌ها بیشتر باشد. اینکار را باید برای تمامی متغیرهای مکنون انجام داد. نتایج بررسی شاخص فورنل و لارکر در جدول ۵، مشاهده می‌شود. ستون آخر این جدول ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده (AVE) را نشان می‌دهد. لازمه تأیید روایی واگرا بیشتر بودن مقدار ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده از تمامی ضرایب همبستگی متغیر مربوطه با باقی متغیرها است. به عنوان مثال ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده برای متغیر ساختار سازمانی ($۷۰/۶$) شده است که از مقدار همبستگی این متغیر با سایر متغیرها بیشتر است. همان‌طور که در جدول مشخص است، مقدار ریشه دوم شاخص میانگین واریانس تبیین شده، برای تمامی متغیرها، از همبستگی آن متغیر با سایر متغیرها بیشتر می‌باشد.

شکل ۲، مدل معادلات ساختاری را در حالت تخمین ضرایب استاندارد نشان می‌دهد. مدل تحقیق از سه متغیر مستقل شامل عوامل فردی، عوامل ساختاری و عوامل رفتاری و یک متغیر وابسته شامل گزارش‌دهی فساد مالی تشکیل شده است. روابط بین بیضی (متغیرهای پنهان) و مستطیل (متغیرهای آشکار) بارهای عاملی هستند. در این نمودار اعداد و یا ضرایب به دو دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول تحت عنوان معادلات اندازه‌گیری هستند که روابط بین متغیرهای

شکل ۲. مدل تحقیق در حالت تخمین ضرایب استاندارد

شکل ۳. مدل تحقیق در حالت معناداری

جدول ۶. ضرایب مسیر (بتا)، آماره t، ضریب تعیین و نتیجه فرضیه‌های تحقیق

فرضیات	بتا	t	سطح معناداری	R^2	R^2_{adj}	Q^2	F^2	وضعیت فرضیه	جهت رابطه
عوامل رفتاری -> گزارش‌دهی فساد مالی	۰/۳۹	۷/۷۷۵	۰	۰/۶۸۹	۰/۶۸۷	۰/۳۶۶	۰/۲۳۵	تأیید	+
عوامل ساختاری -> گزارش‌دهی فساد مالی	۰/۲۹۵	۶/۱۵۵	۰	۰/۶۸۹	۰/۶۸۷	۰/۳۶۶	۰/۱۳۵	تأیید	+
عوامل فردی -> گزارش‌دهی فساد مالی	۰/۲۶۱	۵/۸۱۶	۰	۰/۶۸۹	۰/۶۸۷	۰/۳۶۶	۰/۱۰۸	تأیید	+

* $|t| > 1.96$ Significant at $P < 0.05$, $|t| > 2.58$ Significant at $P < 0.01$

(۰/۲۹۵) نشان می‌دهد که عوامل ساختاری بر گزارش‌دهی فساد مالی تأثیر مثبت دارد.

یافته‌های حاصل از پژوهش در بخش کمی نشان داد که ضریب تعیین (R^2) برابر ۰/۶۸۹ شده است. در نتیجه هر سه متغیر مستقل شامل عوامل ساختاری، فردی و رفتاری روی هم رفته ۶۸/۹۶ درصد از تغییرات گزارش‌دهی فساد مالی را توضیح داده است. برای بررسی میزان شدت اثر متغیرهای مستقل از شاخص Q^2 (اندازه اثر) استفاده شده است. این شاخص میزان تغییرات ضریب تعیین بعد از حذف هر متغیر مستقل را برآورد می‌کند. بر اساس این شاخص بیشترین میزان شدت اثر را عوامل رفتاری (۲۳/۵ درصد) داشته است. عوامل ساختاری (۱۳/۵ درصد)، عوامل فردی (۱۰/۸ درصد) رده‌های بعدی را در میزان تأثیرگذاری داشته اند.

بحث و نتیجه‌گیری

تلقی گزارش‌دهی فساد مالی به عنوان یک تصمیم فردی که تحت تأثیر عوامل مختلف اخلاقی قرار گرفته است، فرضیه اصلی این پژوهش می‌باشد. این پژوهش از رویکرد ترکیبی جهت ارائه الگو ارزیابی ابعاد اخلاق بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی استفاده کرده است. در این مطالعه جهت پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر اینکه "مؤلفه‌های اصلی تأثیرگذار بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی حاصل تجارب حسابداران و حساب‌برسان بخش دولتی کدامند؟"، "چگونه می‌توان این مؤلفه‌ها را احصاء کرد؟" و "مدل مفهومی و فرضیات حاصل از بخش کیفی چه می‌باشد؟" از روش پدیدارشناسی و رویکرد هفت مرحله‌ای کلازی (با نوآوری استفاده از روش دلفی در مرحله چهارم) استفاده نمود. نتایج حاصل از بخش کیفی نشان داد که اخلاق شامل شاخص‌هایی همچون عوامل فردی، رفتاری و ساختاری می‌باشد که هر یک به تنهایی بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی تأثیرگذار می‌باشد.

به طور کلی می‌توان گفت در فرایند گزارش‌دهی فساد مالی به اخلاق یا ابعاد اخلاقی که شامل عوامل فردی، رفتاری و ساختاری است، می‌بایست توجه شود. چرا که عوامل فردی، از طریق تحت تأثیر قرار گرفتن ویژگی‌های فردی حسابداران و حساب‌برسان بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی تأثیرگذار است، عوامل رفتاری از طریق تغییر رفتار حسابداران و حساب‌برسان تأثیرگذار می‌باشد و در نهایت عوامل ساختاری از طریق آگاهی‌سازی افراد گزارش‌دهنده و دستگاه‌های نظارتی می‌تواند بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی تأثیرگذار باشد.

نتایج بیانگر این است که فرایند تصمیمگیری برای

گزارش‌دهی برطبق قوانین و مقررات موجود انجام می‌شود. چنانچه در طی فرایند تصمیمگیری برای گزارش‌دهی فرد به اصول اخلاقی پایبند نباشد، به راحتی می‌تواند منافعی را هنگامی که به خطر می‌افتد به نفع خودش تصمیمگیری کند. چنانچه فرد گزارش‌دهنده اخلاق مدار باشد عامل‌های مربوط به فساد را می‌تواند پوشش دهد اگر مشکل مالی داشته باشد به خاطر اخلاق به سمت رشوه گرفتن یا گزارش ندادن نمی‌رود. به عبارت دیگر در نظر گرفتن مسائل اخلاقی به عنوان یک عامل مهم و تأثیرگذار در تمایل مردم به گزارش‌دهی می‌باشد.

این یافته‌ها نتایج فغانی ماکرانی و همکاران (۱۳۹۸)، طالب نیا و همکاران (۱۳۹۷)، صالحی مقدم و اسماعیل زاده (۱۳۹۴)، خسروآبادی و بنی مهد (۱۳۹۴)، سعیدی و جعفرپور (۱۳۹۲)، فرار و همکاران (۲۰۱۸)، مونتنگرو (۲۰۱۷)، اوکافور، اوکارا و اگبینیک (۲۰۱۵)، ایسا و زهاری (۲۰۱۵)، را تأیید می‌کند.

بعد از استخراج مؤلفه‌های اخلاقی تأثیرگذار بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی در بخش کیفی، در پاسخ به سؤال دوم پژوهش مبنی بر اینکه چگونه می‌توان از رهگذر شناخت آنها یک مدل برای ارزیابی ابعاد اخلاق در فرایند گزارش‌دهی فساد مالی ساخت؟، در بخش کمی برای دستیابی به این هدف، پرسشنامه‌ای محقق ساخته که حاصل بخش کیفی بوده، تدوین گردید و نمونه‌ای از کلیه حسابداران و حساب‌برسان بخش دولتی انتخاب و جهت تعمیم نتایج بخش کیفی مورد پیمایش گردید. داده‌های گردآوری شده با روش مدل‌سازی معادلات ساختاری با رویکرد حداقل مربعات جزئی و با استفاده از نرم‌افزار اسمارت PLS به بررسی مسیرهای مشخص شده پژوهش مطابق با مدل مفهومی پرداخت. جهت بررسی و آزمون ۳ فرضیه استفاده شد و مورد آزمون قرار گرفت. نتایج نشان داد که فرضیات عوامل فردی، رفتاری و ساختاری، هر یک به تنهایی بر فرایند گزارش‌دهی فساد مالی دارای تأثیر مثبت و معناداری می‌باشند.

این یافته‌های پژوهش با نتایج فغانی ماکرانی و همکاران (۱۳۹۸)، طالب نیا و همکاران (۱۳۹۷)، صالحی مقدم و اسماعیل زاده (۱۳۹۴)، خسروآبادی و بنی مهد (۱۳۹۴)، سعیدی و جعفرپور (۱۳۹۲)، فرار و همکاران (۲۰۱۸)، مونتنگرو (۲۰۱۷)، اوکافور، اوکارا و اگبینیک (۲۰۱۵)، ایسا و زهاری (۲۰۱۵)، همسو و مورد تأیید است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود ویژگی‌های فردی لازم جهت گزارش‌دهی فساد مالی به حساب‌برسان و حسابداران معرفی و آموزش داده شود. پیشنهاد می‌شود به

آنها جهت استخدام حسابداران. همایش حسابداری ایران، ۱۱.

- صالحی مقدم، محمدحسین و اسماعیل زاده، علی. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین اخلاق و افشاء قلب در مؤسسات حسابرسی، دومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری.
- کمیته فنی سازمان حسابرسی. (۱۳۸۵). آئین رفتار حرفه‌ای. چاپ ششم، تهران: انتشارات سازمان حسابرسی، ۱-۳۲.
- گلدوست، مجید؛ طالب نیا، قدرت اله؛ اسماعیل زاده مقری، علی؛ رهنمای رودپشتی، فریدون و رویایی، رمضانعلی. (۱۳۹۷). تحلیل رابطه ادراک اخلاقی و قضاوت اخلاقی شاغلان حرفه حسابداری بخش عمومی نسبت به هشداردهی تخلفات مالی (مطالعه موردی استان گیلان). دوفصلنامه علمی-پژوهشی حسابداری دولتی، ۱(۵)، ۸۵-۹۸.
- لیتلتون، آنانیاس. (۱۳۸۱). ساختار تئوری حسابداری. مترجم: حبیب اله تیموری. سازمان حسابرسی، تهران، ۱۹۵۲(۱۵۱).
- نمازی، محمد. (۱۳۷۱). استانداردهای ملی حسابداری: دشواری‌ها، محدودیت‌ها و پیشنهادها. حسابداری، ۱۰۴-۱۱۰.
- نمازی، محمد و رجب دری، حسین. (۱۳۹۷). اخلاق حرفه‌ای حسابرسی در ایران: تحلیل محتوا. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۱۵(۵۹)، ۱-۳۴.
- نیک کار، جواد و نوروزی، فرزانه. (۱۳۹۴). اخلاق حسابرسان و تأثیر آن بر اعتماد عمومی. حسابرس، ۷۶، ۷۰-۷۶.

منظور تمایل بیشتر افراد به گزارش‌دهی، به حمایت و تشویق اعلام کنندگان فساد مالی پرداخته شود. پیشنهاد می‌شود مشکلات ناشی گزارش‌دهی فساد مالی تا حد امکان برطرف شود. و در نهایت پیشنهاد می‌شود در طی پژوهش‌های آتی چالش‌های پیش روی بهبود جایگاه اخلاق در فرایند گزارش‌دهی فساد مالی مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- اسکندری، حسن. (۱۳۹۱). اخلاق در حسابداری. فصلنامه دنیای اقتصاد، ۸-۱۵.
- بانی، محمود؛ فغانی ماکرانی، خسرو و ذبیحی، علی. (۱۳۹۸). تأثیر تعهد حرفه‌ای و ایدئولوژی اخلاقی بر کیفیت حسابرسی با نقش میانجی رفتار اخلاقی حسابرسان شرکت‌های دولتی با روش مدل سازی معادلات ساختاری. دوفصلنامه علمی-پژوهشی حسابداری دولتی، ۱(۶)، ۸۱-۹۶.
- جواد، محمدجعفر و کدیور، پروین. (۱۳۸۱). روانشناسی شخصیت. تهران: انتشارات آبیژ.
- خسروآبادی، طاهره و بنی مهد، بهمن. (۱۳۹۴). پیش‌بینی بی‌اخلاقی و فساد مالی با توجه به اعتماد اجتماعی در حرفه حسابرسی، فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۴(۱۰)، ۴۵-۵۳.
- سعیدی، محمودرضا و جعفرپور، یونس. (۱۳۹۲). نقش اخلاق حسابداری در پیشگیری از تقلب و فساد مالی در سازمان، کنفرانس حسابداری و مدیریت، شیراز، مؤسسه بین‌المللی آموزشی و پژوهشی خوارزمی صفاشهر.
- شهرستانی، مریم و مهربان خو، سیده طاهره. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر ارزش‌های اخلاقی مدیران بر تصمیمگیری

- Audit Organization Technical Committee. (2007). *Rite of professional conduct*. Sixth edition, Audit Organization Publications, 1-32 (in Persian).
- Bani, M., Faghani Makrani, Kh. & Zabihi, A. (2020). The Impact of Professional Commitment and Ethical Ideology on Audit Quality with the Mediating Role of Ethical Behavior of Auditors of State-Owned Companies by Structural Equation Modeling Method. *Bi-Quarterly Journal of Public Accounting*, (1)6, 81-96 (in Persian).
- Bernardi, R.A., Melton, M.R., Robert,

- S.D. & Bean, D.F. (2008). Fostering Ethics Research: An Analysis of the Accounting, Finance and Marketing Disciplines. *Journal of Business Ethics*, 82, 157-170.
- Emerson, T.L.N., Conroy, S.J. & Stanley, C.W. (2007). Ethical Attitudes of Accountants: Recent Evidence from a Practitioners' Survey. *Journal of Business Ethics*, 73, 71-87.
- Esa, E. & Zahari, A.R. (2015). The Relationship between Personal Traits and Accounting Students Perception on Ethics and Love of Money: Case of Malaysian Government-Linked University. *Asian Economic and*

- Social Society*, (8)5, 174-182.
- Eskandari, H. (2013). Ethics in Accounting. *World Economy Quarterly*, 6, 8-15 (in Persian).
 - Farrar, J., Hausserman, C. & Rennie, M. (2018). The influence of revenge and financial incentives on tax fraud reporting intentions. *In press, Journal of Economic Psychology*.
 - Goldoost, M., Talibnia, Gh., Ismailzadeh Moghari, A., Roodpashti Rahnama, F. & Royae, R.A. (2019). Analysis of the Relationship between Ethical Perception and Ethical Judgment of Public Sector Accounting Professionals in Reaching Financial Violations (Case Study of Guilan Province). *Bi-Quarterly Journal of Public Accounting*, (1)5, 85-98 (in Persian).
 - Javadi, M.J. & Kadivar, P. (2003). *Personality psychology*. Tehran: Abij Publications (in Persian).
 - Joseph, F., Hair, Jr., Tomas, G., Hult, M., Christian, M. & Sarstedt, M. (2016). *A Primer on Partial Least Square Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*. Second edition.
 - Khosrowabadi, T. & Bani Mahd, B. (2016). Predicting immorality and financial corruption with respect to social trust in the auditing profession. *Quarterly Journal of Ethics in Science and Technology*, (104), 45-53 (in Persian).
 - Labelle, R., Gagouri, R.M. & Francoeur, C. (2010). Ethics, Diversity Management and Financial Reporting Quality. *Journal of Business Ethics*, 93, 12-24.
 - Littleton, A. (2003). Structure of accounting theory. Translator: Habibullah Timuri, *Publication Auditing organization, Tehran (1952)*, 151 (in Persian).
 - Montenegro, T.M. (2017). Religiosity and corporate financial reporting: evidence from a European country. *Journal of Management, Spirituality & Religion*, (1)14, 40-48.
 - Namazi, M. & Rajab Dori, H. (2019). Auditing Professional Ethics in Iran: Content Analysis. *Quarterly Journal of Experimental Studies in Financial Accounting*, (15)59, 1-34 (in Persian).
 - Namazi, M. (1993). National Accounting Standards: Difficulties, Limitations and Recommendations. *Accountants*, 104-110 (in Persian).
 - Nikkar, J. & Nowruz, F. (2016). Ethics of Auditors and Its Impact on Public Trust, Auditor, 76, 70-76 (in Persian).
 - Okafor, G.O., Okaro, S.C. & Egbunike, C.F. (2015). Students Perception of Ethics: Implications for National Development. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, (1)5, 345-375.
 - Saeedi, M.R. & Jafarpour, Y. (2014). The Role of Accounting Ethics in Preventing Fraud and Corruption in the Organization. *Accounting and Management Conference*, Shiraz, Kharazmi Safashahr International Educational & Research Institute (in Persian).
 - Salehi Moghadam, M.H. & Ismailzadeh, A. (2016). Investigating the Relationship between Ethics and Exposure to Fraud in Auditing Institutions. *2nd International Conference on New Management Research, Economics and Accounting* (in Persian).
 - Shaheen, M.A., Arif, M. & Sajid Mirza, M. (2012). Information Ethics in Pakistani librarianship: The Role of online Mailing Groups. *The International Information & Library Review*, 44, 65-71.
 - Shahrestani, M. & Mehraban Kho, S.T. (2014). Investigating the effect of managers' ethical values on their decision to hire accountants. *Iran Accounting Conference*, 11 (in Persian).
 - Uysal, Z. (2010). Business Ethics Research with an Accounting Focus. *Journal of Business Ethics*, 93, 137-160.
 - Vanem, E. (2012). Ethics and Fundamental Principles of Risk Acceptance Criteria. *Safety Science*, 958-967.